

Co mají společného Měšova stéla a 2 Král 3?

Adam Mackerle – Veronika Kučerová

Dne 19. srpna 1868 objevil německý misionář F. A. Klein kamennou stélu popsanou, jak se později ukázalo, dlouhým moábským textem. Osudy stély byly velmi napjaté a bouřlivé, až se nakonec v značně poničeném a neúplném stavu dostala do pařížského Louvru, kde se nachází dodnes. Dnes jsou z ní k dispozici dvě velké a více malých částí, několik částečných opisů a narychlo a nekvalitně pořízený obtisk.¹

Od okamžiku objevení stély se vedou diskuze mj. o jejím vztahu k textu 2 Král 3. Oba texty totiž vyprávějí o vojenském střetu mezi Izraelem a moábským králem Měšou. Současně však oba texty vypovídají něco již na první pohled odlišného. Nahlédneme-li do různých pojednání o izraelských dějinách, do komentářů k 2 Král 3 či do statí o Měšově stéle, nalezneme různá řešení vzájemného vztahu obou textů. Jedna skupina komentátorů chápe oba texty jako principiálně (historicky) pravdivé a pokouší se o jejich synchronizaci. V tom případě se obvykle 2 Král 3 považuje za počátek války, zatímco Měšova stéla by popisovala její další průběh a celkový výsledek.² Druhou možností, s níž se lze v literatuře setkat, je odmítnutí historické hodnoty 2 Král 3 – v tom případě staví re-

¹ Příběh o objevení Měšovy stély je podrobně popsán v M. P. GRAHAM, „The Discovery and Reconstruction of the Mesha Inscription,” in *Studies in the Mesha Inscription and Moab*, ed. A. Dearman, Atlanta: Scholars Press, 1989, s. 47–78.

² Srov. S. SEGERT, *Starověké dějiny Židů*, Praha: Svoboda, 1995, s. 103; M. BÍČ, *Ze světa Starého zákona*, sv. 2, Praha: Kalich, 1989, s. 460–461; A. LEMAIRE, *Dějiny hebrejského národa*, Praha: ERM, 1992, s. 38; S. HERMANN, *Geschichte Israels in alttestamentlicher Zeit*, Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1985, s. 270–271. Meyer píše jen: „Von kriegerischen Auseinandersetzungen Moabs mit Israel unter Mescha besitzen wir im Gedenkstein dieses Königs ein zeitgenössisches, die biblischen Texte teils bestätigendes, teils ergänzendes Zeugnis“ (I. MEYER, *Gedeutete Vergangenheit: Die Bücher der Könige – Die Bücher der Chronik*, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1976, s. 65), ovšem bez dalšího komentáře či vysvětlení. Pokus o podrobnou rekonstrukci s jiným sledem událostí viz J. M. SPRINKLE, „2 Kings 3: History or Historical Fiction?” *Bulletin for Biblical Research* 9 (1999): 266–270. Zvláštní typ synchronizace představuje i A. KUNZ-LÜBCKE, „Auf dem Stein und zwischen den Zeilen,” *Biblische Zeitschrift* 51, č.1 (2007): 1–22, neboť oba texty mají hovořit o téže události, ale úmyslně odlišným způsobem.

konstrukce událostí jen na výpovědi Měšovy stély.³ Konečně další možností je úplné odmítnutí historické hodnověrnosti obou textů.⁴

Cílem této krátké studie je zamyslet se nad oběma texty a nad jejich výpovědní hodnotou a zodpovědět dvě otázky: 1. Hovoří oba texty skutečně o téže události? Jinými slovy, co vlastně chtějí tyto texty čtenáři sdělit a jakou roli v tom hraje zmiňovaný izraelsko-moábský konflikt? Odpověď na tuto otázku je důležitá pro kritické zhodnocení toho, nakolik a jakým způsobem mohou či nemohou být oba texty užity pro rekonstrukci dějin dané oblasti v 9. století před Kristem. 2. Oba texty hovoří o událostech a o zásahu boha/božstva v nich. Je tedy legitimní otázka, jakým způsobem jsou události v obou textech nahlíženy. Z biblického a teologického hlediska může být srovnání tohoto aspektu obsaženého v obou textech přínosem pro lepší porozumění biblickému textu 2 Král 3, neboť čtenáři pomůže ocenit text s jeho charakteristickými prvky a také způsob, jakým starozákonní text i mimobiblický starověký text teologicky interpretují události z vlastní historie. Současně chceme čtenáři poskytnout český překlad Měšovy stély, který již sice existuje, nicméně je jen obtížně dostupný.⁵

Studie je zaměřena mnohem více komparativně a historicky než teologicky. Důvodem je snaha poukázat na relativitu historické hodnoty obou textů a problematičnost jejich vzájemného spojování a naopak obrátit pozornost čtenáře na literární a teologické aspekty obou textů.

³ Srov. velmi pěkně G. GARBINI, *History and Ideology in Ancient Israel*, Brescia: Paideia, 1986, s. 33–38. Dále též M. NOTH, *Geschichte Israels*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1959, s. 223; A. JEPSEN, *Královská tažení ve starém Orientu: Prameny k dějinám starověké Palestiny*, Praha: Vyšehrad, 1987, s. 142–146; odmítnutí zásadní historické hodnoty 2 Král 3 je často implicitní, autoři při rekonstrukci a popisu událostí tuto biblickou pasáž prostě ignorují.

⁴ Srov. A. SOGGIN, *An Introduction to the History of Israel and Judah*, Valley Forge: Trinity Press International, 1993, s. 221.

⁵ Nakolik je nám známo, byl tento text v českém překladu tiskem uveřejněn jen jednou, a to v V. ŠANDA, *Starosemitské nápisy*, Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství, 1912. Úplný český překlad lze nalézt také v diplomové práci Michaely Klimešové (M. KLIMEŠOVÁ, *Překlad a analýza epigrafického textu*, diplomová práce, ETF UK Praha, 2009) a Veroniky Kučerové (V. KUČEROVÁ, *Měšova stéla a její přínos k interpretaci třetí kapitoly Druhé knihy královské*, diplomová práce, TF JU České Budějovice, 2010). Částečný překlad se nachází v JEPSEN, *Královská tažení*, s. 143–144 (řádky 1–21 Měšovy stély). V elektronické podobě se moábská verze a český překlad nachází v A. MACKERLE – V. KUČEROVÁ – K. ZAPLETALOVÁ, *Ancient Texts Reader*. Verze 2.0, České Budějovice: Katedra biblických věd, Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2010. Ke stažení www.tf.jcu.cz/katedry/kbv/o_katedre/atr.

Studie sama nechce být plnohodnotnou exegezí jednotlivých textů. Jejím cílem je pouze připravit exegezi půdu vymezením základní povahy textů a některých jejich charakteristik.

1. 2 KRÁL 3

1.1 Kontext Královských knih

Příběh 2 Král 3 je součástí širšího rámce vyprávění, a proto je důležité se nejprve zaměřit na kontext, ve kterém se tato kapitola v 2 Král nachází.

Kapitoly 2 Král 2–9 se vyznačují silnou přítomností proroka Eliši, který v nich figuruje jako centrální postava, a to od okamžiku nástupnictví na Eliášovo místo až po poslední zmínku o něm v 2 Král 9. Jak upozorňuje Walsh, ve 2 Král 3 autor upouští od pravidelného nástupnického schématu a králové se dostávají do pozadí. 2 Král 3 začíná pravidelnou zmínkou nástupu na trůn Jórama, ovšem v zápětí se hovoří jen o „izraelském králi“, aby i ten zmizel, až je na závěr 2 Král 3 řeč jen o Izraeli. Návrat k pravidelnému schématu nástupnictví se nachází až v 2 Král 11.⁶ Pro nás je důležité, že v 2 Král 3 dochází k posunu pozornosti od krále (králů) k prorokovi Elišovi a dalším, politicky méně významným postavám a že v centru kapitol 2–9 je povětšinou Eliša.

Když Satterthwaite analyzuje uspořádání kapitol 2 Král 2–8, hovoří o třech přítomných tématech: zkáza Achabova domu a boj proti Baalovi; aramejská hrozba; vyprávění o zázracích. Všímá si přitom střídání pozornosti věnované politickým a válečným událostem a více či méně soukromým příběhům.⁷ To doplňuje, co bylo řečeno výše, že v 2 Král 2–11 před sebou máme specifický blok textu, který se od okolního nějakým způsobem odlišuje.

⁶ Walsh dále připomíná, že u Jórama chybí závěrečná formule; závěrečné formule chybí i u Achazjáše Judského, úvodní chybí u Jehúa. Na základě toho se pak Walsh ptá, zda „is there some other principle of organization underlying 2 Kings 3–11.“ J. T. WALSH, „The Organization of 2 Kings 3–11,“ *The Catholic Biblical Quarterly* 72, č. 2 (2010): 239. Walsh na závěr hovoří o „the destruction of the house of Ahab and the eradication from both kingdoms of the Baalism Ahab is blamed for introducing“ (tamtéž, s. 254).

⁷ Srov. Ph. E. SATTERTHWAITE, „The Elisha Narratives and the Coherence of 2 Kings 2–8,“ *Tyndale Bulletin* 49, č. 1 (1998): 1–28.

1.2 Narativní rozbor 2 Král 3

Kapitola 2 Král 3 představuje jasně vydělený text: začíná uvedením nové postavy, krále Jórama, rozvíjí samostatnou zápletku (vzpoura Moábu) a končí s ustáním této války. I kdybychom měli pochyby o tom, zda je příběh skutečně uzavřený, 2 Král 4 začíná zcela nový příběh s novými postavami, což kapitolu 3 definitivně ukončuje.

Hebrejská syntax celého oddílu je zcela plynulá. Její hlavní osnovu tvoří narativ, na několika místech přerušovaný jinou formou (zvláště v. 4, 9b, 15b, 21), která připojuje novou dodatečnou informaci nebo zahajuje paralelní děj. Ze syntaktického hlediska je tedy text plynulý.

Vyprávění obsahuje všechny základní prvky. Začíná expozicí (v. 1–4) seznamující s hlavními postavami příběhu: izraelským králem Jóramem a moábským králem Měsou. Seznamuje též s počáteční situací (Měša odvádí Jóramovi poplatek).⁸ Napětí vzniká v 5. verši, když se moábský král vzepře svému pánu. Následující události směřují k vyřešení tohoto problému (6–8) – Jóram se rozhodl vojensky zakročit proti Moábu a žádá si pomoc judského krále. Oba králové pak vytáhnou do boje proti Moábu, přičemž se objevuje druhé napětí (9–10): vojsko začne sužovat nedostatek vody. Zde se blíží vrchol napětí, izraelský král malomyslní, avšak judský král hledá Hospodinova proroka, který by jim pomohl, a naleznou Elišu (11–12). K vyvrcholení napětí dochází ve v. 13–19, když se prorok po počátečním váhání rozhodne s ohledem na judského krále pomoci a předává králům příslib vody i pokoření Moábu. Od tohoto okamžiku se příběh blíží k rozuzlení, při němž dojde k téměř současnému vyřešení obou napětí (20–25). Je to táž voda, prorokovaná Elišou, která zbaví vojsko žízně a zároveň přiláká Moábce do pasti.

Zdá se, že v tomto okamžiku jsou oba problémy vyřešeny, smrt žízní byla zažehnána a Elišovo proroctví o vydání Moábu do rukou Izraeli, jak je popsal prorok, také nastalo. Text však pokračuje verši 26–27, v nichž nastává nečekaný zvrat, v jehož důsledku Moáb zůstává svobodný a izraelská vojska se z něj stahují. Z narativního hlediska je existence těchto

⁸ J. ASURMENDI, „Elisée et la guerre: 2 R 3:4–27,“ *Biblical Interpretation* 13, č. 1 (2005): 1–2 považuje za začátek příběhu až v. 4, kde je představena nová postava, Měša. Ovšem hlavní postavou příběhu je Jóram, a on a celková úvodní situace začíná být popisována již v 3,1. Skutečnost, že z diachronního hlediska jsou snad verše 1–3 deuteronomistickou formulací, a tedy odlišného původu než samo vyprávění v 3,4n, na narativní analýze konečného textu nic nemění.

veršů obtížně vysvětlitelná.⁹ Wéninova námitka, že k tomu, aby byl text vyprávěním, není nutné, aby byla úvodní zápleтка zcela vyřešena,¹⁰ je pravdivá. Nicméně tu zůstává fakt, že kdyby v textu chyběly poslední dva verše, k vyřešení napětí by došlo a příběh by byl uzavřený. Od Elíšova proroctví totiž příběh směřuje právě k tomuto rozuzlení. Verše 26–27 tak, alespoň na první dojem, dementují předchozí závěr.

Nástin narativní analýzy také ukazuje, že text je jednotný a kompaktní a není třeba jej diachronně dělit na různé vrstvy (snad až na již zmíněné verše 3,26–27).¹¹ Vyprávění o setkání s prorokem je v dnešním textu nedílnou, ba stěžejní součástí příběhu. Přesto text vykazuje několik nejasností.

První z nich je otázka postav. Již jsme zmínili, že král Jóram je na začátku uveden klasickou formulí typickou pro 1–2 Král. Vzápětí je však titulován jen jako izraelský král, na konci pak se vytrácí zcela. Vedle toho tu máme enigmatického bezejmenného krále edómského, který se poprvé objevuje ve v. 9, aniž by se čtenář dozvěděl, jak se v koalici ocitl. Sice se v 1 Král 22,48 píše, že „v Edómu nebyl král, králem byl správce“ a v 2 Král 8,20 se zmiňuje vzpoura Edómců proti judské nadvládě a ustavení si krále, není však nijak proti smyslu textu 2 Král 3,9 interpretovat edómského krále jako onoho „správce“, který tehdy Edóm

⁹ Existují různá řešení, která se snaží tyto dva verše do textu začlenit tak, aby byly jeho součástí a nevybočovaly. Z novějších prací např. Westbrook tvrdí, že Elíša měl pravdu, protože se jeho proroctví naplnilo, jak dokládá téměř doslovné opakování verše 3,19 v 3,25. Long s tím nesouhlasí a podle něj Elíša úmyslně lže, stejně jako Mikajáš (1 Král 22), aby zatáhl krále do porážky. Srov. R. WESTBROOK, „Elisha's True Prophecy in 2Kings 3,“ *Journal of Biblical Literature* 124, č. 3 (2005): 530–532; J. C. LONG, „Elisha's Deceptive Prophecy in 2Kings 3: A Response to Raymond Westbrook,“ *Journal of Biblical Literature* 126, č. 1 (2007): 168–171. Tyto studie však staví svou argumentaci na příliš jemných detailech a zdají se nám nepřesvědčivé.

¹⁰ Srov. A. WÉNIN, „La cohérence narrative de 2 Rois 3: Une réponse à Jesús Asurmendi,“ *Biblical Interpretation* 14, č. 5 (2006): 448.

¹¹ Činí tak např. Würthwein, který dělí vyprávění (2 Král 3,3–27) na celkem tři vrstvy (3–9a.20–27 vyprávění o válečném tažení; 9b–17 prorocká vsuvka; 18–19 Elíšovo zaslíbení), nebo Meyer, který rozpoznává vrstvy dvě (jako Würthwein, jen spojuje druhou a třetí vrstvu v jednu). Srov. E. WÜRTHWEIN, *Die Bücher der Könige*, 1. Kön. 17–2. Kön. 25, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1984, s. 281–282; MEYER, *Gedeutete Vergangenheit*, s. 65–66 navíc dodává, že „die ursprüngliche Geschichte hatte ganz untheologisch erzählt, im Einschub hingegen ist zehnmal von Jahwe die Rede!“ Toto dělení považujeme na synchronní rovině za zcela neopodstatněné. E. GASS, „Topographical Considerations and Redaction Criticism in 2 Kings 3,“ *Journal of Biblical Literature* 128, č. 1 (2009): 65–84 vyděluje mj. na základě topografické analýzy jako druhotné verše 3,7–23.

spravoval. Bylo by logické, že coby vazal doprovázel vojsko svého pána. S tím může být spojena i trasa „směrem k edómské poušti“, neboť tato cesta mohla mít za cíl připojit k vojsku jednotky edómské.¹² Autor 2 Král 3 však důvod této trasy neuvádí. S tím je spojena i role edómského krále ve v. 26–27, kde se k němu snaží probít Měša. Může představovat potenciálního spojence nebo nejslabší část koaličního vojska.

Druhou otázkou je nejasný sled a povaha událostí popsanych ve v. 26–27. Ocitáme se (od v. 25) před městem Kir Harešet,¹³ poslední Měšovou baštou. Moábský král na jedné straně zjišťuje, že je boj nad jeho síly, ovšem na druhé straně má k dispozici ještě 700 mužů.¹⁴ Následně bere svého/jeho¹⁵ syna a obětuje ho na hradbách města. Kromě toho, že není jasné, čího syna vlastně Měša obětoval, není jasné ani to, co se stalo následovně. Na Izrael padl „velký hněv“ (כַּעַף גָּדוֹל), a tak odtáhl domů. Jedná se patrně o nejspornější termín v 2 Král 3. Může se jednat o hněv Izraele, Měšův, Hospodinův či Kemošův. Termín כַּעַף může znamenat i „hrůzu, děs“ bez vztahu k božstvu.

Poslední dva verše jsou pro interpretaci textu stěžejní. Jejich „problém“ lze řešit diachronně či synchronně. V prvním případě lze v. 26–27

¹² Tak např. WÉNIN, „La cohérence,“ s. 449; J. WERLITZ, *Die Bücher der Könige*, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 2002, s. 211 interpretuje obráceně: jelikož šli jižní cestou, mohli s sebou přibrat i spojeného edómského krále. Zvolená trasa kolem jižního konce Mrtvého moře může mít více důvodů. Kromě výše zmíněného již Josephus Flavius hovoří o tom, že „oni (Moabci) nebudou očekávat, že by je napadli touto cestou“ (citace a bližší komentář viz C. T. BEGG, *Josephus' Story of the Later Monarchy: [AJ 9,1–10,185]*, Leuven: Peeters Publishers, 2000, s. 50–51).

¹³ Zdá se, že 2 Král 3 uvádí Kir Harešet za hlavní město Moábu, což je uváděno jako jeden z rozporů mezi 2 Král 3 a Měšovou stélou, která hovoří o Dibonu. Budeme-li ovšem Dibon považovat za název Měšova kmene a za hlavní město budeme považovat na stéle zmiňované Qarchoh, pak identifikace Qarchoh s Kir Harešetem umožňuje obě verze sladit. Srov. E. J. van der STEEN – K. A. D. SMELIK, „King Mesha and the Tribe of Dibon,“ *Journal for the Study of the Old Testament* 32, č. 2 (2007): 139–162.

¹⁴ Jak správně poznamenává ASURMENDI, „Elisée,“ s. 8, jedná se o značně vysoké číslo, čehož důkazem je zmínka z Měšovy stély, ř. 19–20: „Vzal jsem z Moábu dve stě mužů, jeho celou jednotku. Vyvedl jsem ji proti Jahacu a dobyl jej...“

¹⁵ Zájmený sufix termínu יָדָא může odkazovat na syna moábského krále samotného, nebo i na syna krále edómského, k němuž se Měša pokoušel neúspěšně probít. Důkaz pro to, že by se mohlo jednat o syna krále edómského, nacházejí někteří komentátoři ve zmínce v Am 2,1, kde se Moábu vyčítá, že „spálil na vápno kosti edómského krále“. Ovšem tato interpretace Am 2,1 je příliš napjatá a nepravděpodobná. Mezi obětováním královského syna na hradbách a spálením králových kostí na vápno je značný rozdíl, navíc Amos může narážet na mnoho dalších událostí z místních dějin, o nichž dnes nemáme ani tušení.

označit za samostatný, historicky spíše věrný text (nakolik odpovídá svým obsahem celkovému vyznění Měšovy stély), zatímco předchozí vyprávění bylo připojeno, přičemž autor ponechal na „švu“ zásadní rozpor.¹⁶

Synchronní řešení je mnohem obtížnější, neboť musí vysvětlit nečekáný zvrat ve vyprávění. Obvykle se tak děje na makrorovině, tedy s odkazem na okolní text, nikoli na vnitřní logiku vyprávění v 2 Král 3. Dle Satterthwaita obsahuje 2 Král 2–8 vyprávění a texty, které fungují vzájemně jako „implicitní komentář“ a představují čtenáři střídavě „věrný a nevěrný Izrael“. V případě 2 Král 3 se jedná o příklad nevěrného Izraele, přičemž prorok je tu (podobně jako v 1 Král 22) tím, kdo v Božím jménu krále klame.¹⁷ Jedná se o „slovíčkaření“: co Eliša prorochoval, se splnilo, ovšem prorok nepředpovídal naprosté zničení Moábu nebo jeho návrat do izraelského područí, jak se (zřejmě) domníval Jóram. Zajímavé řešení přináší Asurmendi, pro nějž jsou Eliša a Měša pozitivní postavy, nakolik jsou vázány na svého boha, zatímco Jóram od svého boha odstoupil.¹⁸ V tomto případě je onen חַמַּץ hněv Kemošův. V kontextu 1–2 Král je ovšem vskutku obtížné přijmout, že by někdo byl pozitivně hodnocen za příklon ke svému bohu, pokud tím Bohem není Hospodin. Wénin interpretuje חַמַּץ nikoli jako reálný hněv Kemošův, nýbrž jako pověřivý děs Izraelitů, kteří se tohoto hněvu báli. Jóram zde sice zmíněn není, nicméně mlčení o něm znamená, že nezasáhl v důvěře v Eliášovo proroctví a odtáhl spolu se svým vojskem.¹⁹ Werlitz hovoří o hněvu lidském, konkrétně „bezmocném“ hněvu tváří v tvář Měšovu činu obětování vlastního syna.²⁰ Zcela samostatným směrem jde interpretace חַמַּץ jako náказы.²¹

Otázkou u všech těchto synchronních řešení však stále zůstává, proč příběh, který se v celém svém běhu zdá tak jasný a srozumitelný, potřebuje na závěr tak sofistikované vysvětlení, a zda tedy není lepší připustit spíše vhodnost řešení diachronního.

¹⁶ Tak např. ASURMENDI, „Elisée,“ s. 9, 11.

¹⁷ Srov. SATTERTHWAITE, „The Elisha Narratives,“ s. 10–11. Elišu jako proroka, který v 2 Král 3 klame krále, aby ho uvedl do porážky, chápe i LONG, „Elisha's Deceptive Prophecy“.

¹⁸ Srov. ASURMENDI, „Elisée,“ s. 5.

¹⁹ Srov. WÉNIN, „La Cohérence,“ s. 453–454.

²⁰ Srov. WERLITZ, *Die Bücher der Könige*, s. 213.

²¹ Srov. např. S. MORSCHAUER, „A ‚Diagnostic‘ Note on the ‚Great Wrath upon Israel‘ in 2 Kings 3:27,“ *Journal of Biblical Literature* 129, č. 2 (2010): 299–302. Výchozím bodem argumentace je analogická situace i terminologie jako v Jer 21,5.

Z pohledu na stavbu příběhu je patrné, že příběh směřuje ke sdělení Hospodinova slova.²² Je jasně viditelné napětí, které se vytváří na začátku příběhu a stupňuje se až k okamžiku setkání králů s prorokem. V okamžiku odmítavého postoje proroka ke králi Jóramovi se dostáváme na vrchol napětí. Jakmile prorok dává řešení nastalých problémů, napětí opadá a děj spěje ke svému (předem danému) konci. Chceme-li k textu přistupovat zcela synchronně a pracovat i s v. 26–27, pak je třeba hledat motiv v celkovém přístupu autorů k Jóramovi, resp. k Omríovcům či Achabovu domu. Všechna vysvětlení se však musí vyrovnat s Elišovým proroctvím a vztahem proroka či Boha k Jóramovi, a jsou tak „teologického“ charakteru.

Význam Elišova proroctví pro příběh potvrzuje i rozložení a kvantita materiálu. Největší část zabírá rozhovor s prorokem a přímé řeči, především však přímá řeč proroka. Text může působit dojmem, jako by vzpoura Moábu a nedostatek vody byly jen vypravěčovou záminkou, jak dovést krále k prorokovi. Prvkem, který vše rozhoduje, je prorok Eliša ve spojení s přítomností judského krále, neboť právě ta proroka přiměje, aby vyřkl pozitivní proroctví. Zaznívá zde Elišovo rozdílné hodnocení králů Jórama a Jóšafata, které odráží to, co autor řekl v 3,1–3 ohledně Jarobeáma. Eliša či Jóšafat tak figurují v příběhu jako rozhodující pomocníci v Jóramově tažení proti Moábu.

1.3 2 Král 3 jako proročká legenda a detaily válečného tažení

Text 2 Král 3 se nachází v kontextu vyprávění o Elišovi a v jeho jádru (kvantitativně i obsahově) je osoba a výrok proroka Eliši. Z toho důvodu někteří komentátoři nazývají tento text „proročskou legendou“,²³ proročným vyprávěním či jinak. Ukazuje to příkladně i Long, když srovnává

²² „The historian is using accounts of Israel’s military campaigns against Syria and Moab ... to illustrate and underline his major point, that the word of the Lord as spoken to Israel by the prophets does not always support the political aims of the kings of Israel.“ J. R. BARLETT, „The Campaign Against Moab (2 Kings 3),“ in *Midian, Moab and Edom*, ed. J. F. A. Sawyer a D. J. A. Clines, Sheffield: JSOT Press, 1983, s. 137.

²³ Do této kategorie spadá náš příběh v rámci klasifikace J. Hoblíka (srov. J. HOBÍK, *Proroci, jejich slova a jejich svět*, Praha: Vyšehrad, 2009, s. 348–360). „Prophetic story“ (N. NA’MAN, „The Contribution of Royal Inscriptions For a Re-evaluation of the Book of Kings As a Historical Source,“ *Journal for the Study of the Old Testament* 82 (1999): 3–17, zde zvlášť 8–9, 13–14).

2 Král 3 s dalšími prorockými vyprávěními a ukazuje na totožnou strukturu všech těchto textů.²⁴ Ať už použijeme jakýkoli z těchto termínů či nějaký jim podobný, důležité je mít na paměti, že příběh vypráví o Elišovi a jeho hodnocení králů, zvláště izraelského. Moábsko-izraelský konflikt (s odsouváním královských postav do pozadí) figuruje jako pozadí pro toto vyprávění.

Nyní se podíváme na detaily tohoto konfliktu, jak o něm vypráví 2 Král 3. Musíme však mít na paměti, že zaměřujeme pozornost na kulisy a nevšímáme si hlavních postav a děje v centru jeviště.

Nejen tedy, že vyprávění o sobě není svým zaměřením historické,²⁵ nýbrž „prorockou legendou“ odehrávající se na „historickém“ pozadí, ale i detaily tohoto pozadí, které by nám mohly napomoci, jsou nezřídka uzpůsobené vypravěčskému umu a jejich úkolem je zdůraznit povahu a roli postav v příběhu, učinit příběh čitelnějším. Vypouštíme celkovou otázku (ne)přesnosti chronologie v knihách Královských, kterou se tu nemůžeme zabývat – záhadná osoba Achazjáš, shoda jmen a let v případě judských a izraelských králů Achazjáš a Jórana aj.²⁶ K tomu je třeba přičíst skutečnost, že v dnešní podobě pochází základní text knih Královských patrně z doby alespoň o dvě stě let pozdější, než jsou zaznamenané události, a naše pasáž snad z doby ještě pozdější, jak se zdají ukazovat věcné neshody s dalšími texty deuteronomistických dějin.²⁷

²⁴ Srov. B. O. LONG, „2 Kings III and Genres of Prophetic Narrative,“ *Vetus Testamentum* 23, č. 3 (1973): 337–348, zde 341–345. Jedná se o texty 1 Král 14,1n; 22,4n; 2 Král 1,1–17; 8,7–15; 22,13n; 1 Sam 9,1n; Gn 25,21–34.

²⁵ Ph. D. STERN, „Of Kings and Moabites: History and Theology in 2 Kings 3 and the Mesha Inscription,“ *Hebrew Union College Annual* 64 (1993): 7, to vyjadřuje velmi přesně, když píše, že „the chapter is more theological than historical.“ Co je přesně (tím teologickým) smyslem vyprávění, musíme nyní nechat stranou, neboť to nespadá do našeho tématu.

²⁶ Srov. blíže GARBINI, *History and Ideology*, s. 37. Garbini navrhuje na základě analýzy biblického textu i s přihlédnutím k Měsově stéle považovat krále Achazjáš a Jórana za neexistující a zařadit Achaba coby Omrího syna hned za vládu jeho otce. Srov. též W. B. BARRICK, „Another Shaking of Jehossaphat's Family Tree: Jehoram and Ahaziah Once Again,“ *Vetus Testamentum* 51, č. 1 (2001): 9–25.

²⁷ V případě omríovských válek se jedná např. o to, že tato vyprávění se nacházejí mimo deuteronomistický chronologický rámec, obsahují odlišný popis Achabovy smrti, odlišují se v hodnocení Jórana, neshoda v otázce existence edómského krále aj. Srov. S. OTTO, „The Composition of the Elijah-Elisha Stories and the Deuteronomistic History,“ *Journal for the Study of the Old Testament* 27, č. 4 (2003): 487–508, zde 496–497. Podle této autorky značné pasáže z mj. Elišových příběhů včetně válek Omríjovců pocházejí z doby postdeuteronomistické.

Konečně můžeme v příběhu zaznamenat několik prvků, které jsou typické spíše pro legendu než pro popis historické události a které nás upozorňují na částečně fikční charakter textu. Hned na začátku autor zmiňuje počet ovcí, které Méša odváděl²⁸ izraelskému králi. Toto číslo je značně přehnané a má spíše označovat naprostou podřízenost Moábu Izraeli. Záhadná je i trasa pochodu. Není vůbec popsána, nejsou jmenována žádná města, přes něž vojsko táhlo. Jmenován je jen Kir Harešet, ležící jižně od Arnonu. Samotná sedmidenní délka pochodu, než vojsko začalo pociťovat nedostatek vody, je přinejmenším podezřelá. Nelehce pochopitelné jsou i některé důsledky případné historické přesnosti 2 Král 3, např. srovnání archeologie a textů Iz 15–16 či Jer 48 na jedné straně a téměř naprostého zdevastování Moábu dle 2 Král 3 na straně druhé, nelogické jednání izraelského krále aj.²⁹

Konečně zde zcela opomíjíme velmi zajímavý text v 2 Kron 20, zmiňující koalici Amonu, Moábu a Edómu proti judskému králi Jóšafatovi, v němž rozhodující roli hrál příslib proroka Jachziela, že Hospodin bude bojovat za Judsko. Jóšafat nakonec dosáhl vítězství zadarmo, neboť proti němu spojená koalice se pobila navzájem a Judejci jen tři dny sbírali kořist.³⁰ Je-li tento text paralelou k 2 Král 3, pak představuje velmi zajímavé podání události.

Chceme-li tedy využít příběhu v 2 Král 3 jako historického pramene, musíme být velmi opatrní. Samotné válečné tažení a popis jeho průběhu, které představuje jedinou popisovanou událost z celého konfliktu, snad i včetně hlavního protagonisty na izraelské straně, musí být uzavřeny do závorek. Zbývá nám tedy „jen“ skutečnost vzpoury moábského krále Méši proti izraelské nadvládě a snad jeho úspěšné zakončení. Neznamená to, že by vše ostatní bylo smyšlené, avšak nepovažujeme za bezpečné na tom stavět rekonstrukci události.

²⁸ Není jasné, zda má autor 2 Král 3 na mysli jednorázový či pravidelný poplatek. Slovesná forma *weQatal* by ukazovala spíše na opakovaný děj. V obou případech je však číslo velmi nadsazené. Budeme-li je brát doslovně, pak se jedná o cca 100 000 kg vlny, množství vyžadující na své zpracování celý rozvinutý průmysl (srov. KUNZ-LÜBCKE, „Auf dem Stein,“ s. 5). Spíše se jedná o úmyslnou hyperbolu.

²⁹ Pro dlouhý seznam těchto nesrovnalostí a jejich hodnocení srov. např. STERN, „Of Kings and Moabites,“ s. 2–11. Srov. též výčet námitek proti historicitě 2 Král 3 v SPRINKLE, „2 Kings 3,“ s. 251–254 či v GASS, „Topographical Considerations,“ s. 65–70.

³⁰ K.-H. BERNHARDT, „Der Feldzug der drei Könige,“ in *Schalom: Studien zu Glaube und Geschichte Israels*, Stuttgart: Calwer Verlag, 1971, s. 14–15, považuje toto vyprávění za úmyslnou rozvedenou náhražku vyprávění z 2 Král 3, aby se biblický autor vyhnul spojením zbožného Jóšafata s Omríovcem Jóramem.

2. MÉŠOVA STÉLA

2.1 Text a struktura

Jak již bylo předesláno, text Méšovy stély je částečně rekonstruovaný. Zde budeme používat verzi publikovanou v Gibsonově vydání.³¹ Z prostorových důvodů zde uvedeme jen český překlad, v otázce původního textu a rekonstrukce odkazujeme čtenáře na již zmíněného Gibsona či na Jacksona.³² Důležité je, že text je neúplný nejen v tom, že nám z něj chybí části z různých míst, ale chybí především konec a není jisté, jak dlouhý tento text původně byl. Zde použité grafické dělení bude objasněno vzápětí.

- A 1. Já jsem Méša, syn Kemoš[jatův],³³ král Moábu, D(a)i-
 2. bonský. Můj otec kraloval nad Moábem třicet let a já jsem kra-
 3. loval po svém otci. Učinil jsem tuto stélu místo pro Kemoše v Qarchohu,³⁴ sté[lu]³⁵
 4. [splásky,³⁶ protože mne osvobodil od všech útoku³⁷ a protože mi dal pohlížet na mé nepřátele.
- B Omrí
 5. byl králem Izraele a utiskoval Moáb po mnoho dní, protože se Kemoš hněval na svou zemi.
 6. Jeho syn nastoupil po něm a také on řekl: „Budu utiskovat Moáb.“ V mých dnech řekl to(to).
 7. Ale já jsem shlédl na něj a na jeho dům. A Izrael zcela a navždy zahynul. Omrí se zmocnil cel[é] ze-]

³¹ J. C. L. GIBSON, *Textbook of Syrian Semitic Inscriptions*, sv. 1, Oxford: Clarendon Press, 2002, s. 74–75. Táž verze se nachází v elektronické podobě i s českým překladem v MACKERLE – KUČEROVÁ – ZAPLETALOVÁ, *Ancient Texts Reader*. Jelikož jsme zde vycházeli z Gibsonovy verze, není na vybraných místech náš překlad zde shodný s překladem v zmíněném elektronickém zdroji.

³² K. P. JACKSON, „The Language of the Mesha Inscription,“ in *Studies in the Mesha Inscription and Moab*, ed. A. Dearman, Atlanta: Scholars Press, 1989, s. 96–130. K těmto dvěma publikacím také odkazujeme v případě níže uvedených poznámek k textu stély.

³³ Jméno Méšova otce doplněno dle nápisu z Keraku (tento nápis viz GIBSON, *Textbook*, sv. 1, s. 83–84).

³⁴ Patrně část města Daibonu.

³⁵ Dle korektury [בִּנְיָן] (binyan); opravuje se někdy též jako [בִּנְיָן], „na znamení (spásy)“. Jackson nepřekládá.

³⁶ Dle korektury [שֶׁ] (she). Druhá částá možnost je [שֶׁ], „stéla Méšova“.

³⁷ Překlad vychází z varianty הַשָּׁלֶכֶן. Možná je i korekce na הַמֶּלֶךְ, „od všech králů“.

8. mě Mehadaba. Sídli v ní za svých dnů a polovinu dní jeho syna/synů,³⁸ čtyřicet let, ale
 9. Kemoš ji vrátil za mých dnů. Postavil jsem Ba'alma'on a učinil jsem v něm nádrž. A postavil [jsem]
 10. Qirjatén.
- C A Gadovci sídlili v zemi 'Atarotu od věčnosti, a král
11. Izraele postavil 'Atarot pro sebe. Ale bojoval jsem proti městu a vzal je a zabil jsem všečen li[d]
 12. města, zadostiučinění pro Kemoše a pro Moáb. Přinesl jsem odtud zpět zápalný oltář jeho DWD³⁹ a
 13. [při]táhl jsem ho před Kemoše do Qirjatu. Usadil jsem v ní Šaronity a Macharity. A Kemoš mi řekl: „Jdi, vezmi Nebo od Izraele.“ Tak jsem
 15. šel v noci a bojoval jsem proti němu od ranního rozbřesku do poledne.
 16. Dobyl jsem je a zabil jsem všechny, sedm tisíc (domorodých) mužů i cizinců, (domorodých) žen i
 17. cizinek a konkubín, neboť jsem je zasvětil⁴⁰ pro 'Aštar-Kemoše. Vzal jsem odtud [nádo-]
 18. by YHWH a přitáhl jsem je před Kemoše.
- D Král Izraele postavil
19. Jahac a obsadil jej, když bojoval proti mně. Ale Kemoš jej přede mnou zahnal. Vzal
 20. jsem z Moábu dve stě mužů, jeho celou jednotku.⁴¹ Vyvedl jsem ji proti Jahacu a dobyl jej
 21. a připojil k D(a)ibonu.
- E Postavil jsem Qarchoh, zdi parků a zdi
22. akropole. Postavil jsem jeho brány a postavil jsem jeho věže. Po-
 23. stavil jsem palác a udělal jsem zdi nádrže [pro vo]du uvní[tř]
 24. města. Uvnitř města v Qarchohu nebyla cisterna, tak jsem řekl všemu lidu: „Učiňte
 25. si sami každý cisternu ve svém domě.“ Kopal jsem příkopy pro Qarchoh s Izrael-skými za-
 26. jatici. Postavit jsem 'Aro'er a učinil jsem silnici v Arnonu [a]
 27. postavil jsem Bet Bamot, protože bylo v ruinách,

³⁸ בנה může znamenat jak jednoho syna (tedy Achaba), tak více synů (ve smyslu potomstva), jak by mohlo naznačovat užití termínu בנה na ř. 7.

³⁹ Tři termíny na tomto řádku (רית, „zadostiučinění“; אראל, „zápalný oltář“, דודה, „jeho DWD“) jsou velmi problematické a jejich význam není jasný. Jackson odvozuje רית od kořene רי, „sytit“ a překládá jako „satiation“. O dalších dvou termínech píše: „it is reasonable to assume that the 'r'l *dwdh* is an item pertaining to the Israelite cult ... Also quite reasonable is the alternative suggestion that the word 'r'l is a personal name and that *dwd* is a title.“ JACKSON, „The Language,“ s. 112.

⁴⁰ Jedná se pravděpodobně o z Bible známý *cherem* (חרם, zde sloveso החרמתה).

⁴¹ רשה interpretováno jako „jeho (vojenská) jednotka“. Následné sloveso se zájmenem v singuláru znemožňuje interpretaci jako plurálu (tj. „jeho velitele“).

28. s padesáti D(a)ibonity, protože celý D(a)ibon byl poslušný. Vládl jse[m]
 29. [nad] stem ve městech, které jsem připojil k zemi. Postavil jsem
 30. [Mehada]bu, Bet Diblatén a Bet Ba'alma'on⁴² a vzal jsem tam
 31. []C'N země.

F Chavronén, sídlil v něm B[] WQ/D [] ' []

32. [] [a] Kemoš mi řekl: „Jdi dolů, bojuj proti Chavronénu.“ Tak jsem sestoupil []
 33. [] [a] Kemoš jej [navrá]til za mých dnů a 'L[] DH odtud 'Š[]
 34. [] ŠT ŠDQ a j[á] []

Text Měšovy stély lze dělit podle různých kritérií. Prvním z nich je obsah a tematika jednotlivých částí.⁴³ To však může být zavádějící a nepřesné. Za vhodnější považujeme dělení dle formální struktury a syntaxe, zvláště dle verbálních tvarů.⁴⁴

První část (ř. 1–4, v našem dělení blok A) se skládá z představení Měši a situace na počátku jeho vlády. Sestává z vět typu (*w*-)*x-Qatal*, poslední je rozvedena narativem a vedlejšími větami uvozenými כִּי. Kromě představení krále uvádí i zasvěcení stély Kemošovi (narativní část) a důvod tohoto počínu: vděčnost bohu za pomoc a ochranu. V čem tato pomoc spočívala, je obsahem dalších částí stély.

Následují tři kompaktní bloky (ř. 4–10; 10–18; 18–21, v našem značení bloky B, C a D), které začínají shodně větou *x-Qatal* a jsou rozvedeny narativy, případně proloženy přímou řečí.

Problematická je ze syntaktického hlediska věta o zániku Izraele (יִשְׂרָאֵל אָבַד אָבַד עַל־ם) na ř. 7 v prvním bloku (B). Můžeme ji chápat jako začátek nového bloku, a tedy počáteční situaci (zapříčiněnou kým?), které Měša využil pro svůj boj. Tomu by odpovídala i následná forma v narativu. Můžeme ji však interpretovat i jako důsledek předchozích tvrzení, totiž toho, že Měša (vítězně) shlédl na svého nepřítele. Tomu zase odpovídá obsah následujícího textu, který hovoří o prosperujícím

⁴² GIBSON, *Textbook*, sv. 1, s. 77 chápe (oproti Jacksonovi) místní jméno יִבְה בַּעַלְמֵן nikoli jako pokračování výčtu postavených měst, nýbrž jako začátek (*casus pendens*) nové sekce, a to mj. na základě svislého rozdělovníku na stéle.

⁴³ S tímto dělením se setkáváme např. u Andersena či Segerta. Srov. F. I. ANDERSEN, „Moabite Syntax,” *Orientalia* 35 (1966): 81–120; S. SEGERT, „Die Sprache der moabitischen Königsinschrift,” *Archiv Orientalní* 29 (1961): 197–267. Andersen se zabývá strukturou textu mnohem podrobněji než Segert.

⁴⁴ Stejnou metodologii užívá a k téměř shodným výsledkům se dobírá A. NICCACCÍ, „The Stele of Mesha and the Bible: Verbal System and Narrativity,” *Orientalia* 63, č. 3 (1994): 226–248; podobně i K. A. D. SMELIK, „The Literary Structure of King Mesha's Inscription,” *Journal for Study of the Old Testament* 46 (1990): 21–30.

Izraeli a jen těžko bychom jej obsahově slučovali s výpovědí o naprostém zničení Izraele.⁴⁵ Proto zde chápeme jmennou větu o zániku Izraele jako zakončení oddílu, přičemž následující oddíl začíná narativem. Ten pak nemusí být úvodem nového bloku, ale pokračováním předchozího po krátké digresi a může rozvádět povahu onoho útisku Moábu ze strany Izraele. Obě poloviny prvního bloku tak hovoří o útisku Moábu a o jeho následném osvobození.

Další dva bloky (C a D) začínají vždy „expozicí“, popisem úvodní, Moábu nepříznivé situace, a pak pokračují popisem úspěšného postupu Měšova. V prvním z nich (ř. 10–18) Měša popisuje svůj boj proti Atarotu a Nebo. V druhém, mnohem kratším bloku, najdeme vyprávění o dobytí města Jahac.

Poté (ř. 21–31, v našem dělení blok E) nastává prudký stylistický zlom. Rychle po sobě následují věty (*w*-)*x-Qatal*, kdy (až na בר na ř. 24 a חורין na ř. 31)⁴⁶ všechny začínají zájmenem אנך. Jedná se o slovesa בנה (zcela převažující), עשה, כרת, מלך. S výjimkou מלך se jedná o stavební činnost, vždy Měšovu (1. os. sg.) Některé z nich jsou opět rozvedeny krátkým vyprávěním v narativu, někde se vyskytuje i přímá řeč či spojka כי aj.

Závěr textu (příbl. od ř. 31, pro nás blok F) je příliš poškozen, než bychom mohli analyzovat věty a jejich strukturu. Z dochovaných zlomků se zdá, že text pokračuje vyprávěním(i) o bojích.⁴⁷

Z analýzy vyplývá, že stěla nám prezentuje seznam událostí a Měšových podniků. První tři „události“ jsou vojenského charakteru a jsou

⁴⁵ „This ‚noun phrase + finite verb‘ construction is not initial since the topic remains the same“ (NICCACCİ, „The Stele of Mesha,“ s. 228, pozn. 7). Nicméně tamtéž, s. 231, 236, považuje Niccacci větu o zániku Izraele za propojenou s následujícím slovesem, tedy jako úvodní situaci pro následující narativ, a tedy zmínku o historické situaci po smrti Šalomouna. Naopak GIBSON, *Textbook*, sv. 1, s. 76; SMELIK, „Literary Structure,“ s. 27 interpretuje zánik Izraele na ř. 7 jako důsledek Měšovy vzpoury.

⁴⁶ Ovšem בר na ř. 24 slouží k popisu situace v městě Qarchoh, jež ústí ve zprávě „a postavil jsem“ na ř. 25. Jedná se o úvod do malé odbočky pojednávající o detailech stavby.

⁴⁷ B. E. ROUTLEDGE, *Moab in the Iron Age: hegemony, polity, archeology*, Philadelphia: Pennsylvania Press, 2004, s. 142–143 navazuje ve svém dělení obsahu stěly na Niccacciho a dělí text na pět hlavních částí: Úvod (biografie); Vojenské operace severně od Wádí Mujíb (vyprávění); královny stavby severně od Wádí Mujíb (biografie); Vojenské operace jižně od Wádí Mujíb (vyprávění); královny stavby jižně od Wádí Mujíb (biografie). Připouští však, že události jižně od Wádí Mujíb se nacházejí na poškozené spodní části stěly a že z nich je zřetelná jediná lokalita (Chavronén). Vzhledem k obtížné a nejasné lokalizaci Chavronénu (srov. detailní rozbor možností v A. DEARMAN, „Roads and Settlements in Moab,“ *Biblical Archaeologist* 60, č. 4 [1997], s. 210–212) zůstává toto pojetí obsahu jednotlivých částí stěly hypotetické.

rozvedeny a popsány relativně podrobně, ostatní pojednávají více či méně lakonicky o Měšově stavební činnosti. Jedná se o seznam, takže dějinnou posloupnost jednotlivých Měšových podniků neznáme, ani nevíme, v jaké době jeho vlády k nim došlo. Dějovou posloupnost můžeme předpokládat jen tam, kde nám ji ukazují narativy, tedy především uvnitř prvních tří vyprávění. Jaký je časový vztah jednotlivých bloků vůči sobě či návaznost jednotlivých staveb na sebe, nelze ze stély vyčíst.

2.2 Měšova stéla jako královský památečný nápis

Měšova stéla není ojedinělým starověkým textem svého druhu ze syrsko-kenaánské oblasti té doby. Kromě ní máme k dispozici i další nápisy, které mají v různém směru podobný charakter, například náhrobní nápisy, dedikační nápisy, královské památečné nápisy aj. Ze srovnání s těmito a s dalšími nápisy můžeme pochopit lépe smysl a účel Měšova nápisu.

Z dlouhé řady nápisů, které se nám dochovaly ze syrsko-kenaánské oblasti především z té doby, vybereme ke srovnání ty, které se nějakým způsobem Měšově stéle podobají nebo s ní mají shodné prvky. Krom náhrobních a dedikačních nápisů (na stavbě či soše) jsou pro nás významné především *královské památečné nápisy*. Radíme sem nápisy, které prvořadě vypočítávají velké činy daného krále. Z naší lokality a doby sem spadají fénické nápisy Azitawadův a Kilamuwův,⁴⁸ samalský nápis Panamuwy II., aramejský nápis Zakirův⁴⁹ a (o něco pozdější) náhrobní nápis Ešmunezerův.⁵⁰ Částečně by sem šly zařadit i některé další nápi-

⁴⁸ Názvy jednotlivých nápisů a jejich citace (v českém překladu) odpovídají MACKERLE – KUČEROVÁ – ZAPLETALOVÁ, *Ancient Texts Reader*. Zde může čtenář snadno dohledat původní a úplné znění jednotlivých nápisů. V případě nápisů aramejských je text převzat z GIBSON, *Textbook*, sv. 2, *passim*.

⁴⁹ Všechny tyto čtyři nápisy jsou z aramejského prostředí. Fénicky psaný Azitawadův nápis nalezený v Karatepe (Turecko) pochází z doby kolem r. 800 př. Kr.; taktéž fénicky psaný Kilamuwův nápis se řadí mezi nápisy v Jaudu (dnešní Zenjirli, Turecko) a pochází z konce 9. století př. Kr.; Zakirův nápis je psán aramejsky a pochází z Afisu z 1. pol. 8. stol. př. Kr. Nápis Panamuwy II. nechal napsat jeho syn Barrakib, je psán samalským dialektem aramejštiny a pochází ze Zenjirli z poloviny 8. stol. př. Kr.

⁵⁰ Ešmunezerův nápis se od předchozích liší lokalitou (pochází z fénického Sidonu) i dobou (pol. 5. stol. př. Kr.). Žánrově se nachází na pomezí dvou literárních druhů, neboť se jedná prvořadě o nápis pohřební, nacházející se na sarkofágu zmíněného sidonského krále, avšak kombinuje i prvky památečního nápisu. Začíná jako náhrobní – hovoří

sy.⁵¹ Stranou ponecháváme nápisy novoasyrské, i když i zde by se ukázala zásadní shoda.⁵²

Hlavním účelem památečných královských nápisů je připomínat krále prostřednictvím jeho činů a poskytnout tak retrospektivu jeho vlády.⁵³ Autorem těchto nápisů bývá samotný král nebo některý z očitých svědků, případně potomků.

Téměř vždy začíná nápis stereotypní úvodní formulí představující krále, jehož bude nápis připomínat (K 1;⁵⁴ E 13; A I,1; M 1). Po tomto představení následuje odůvodnění králova nároku na trůn a jeho označení za původce nápisu (A I,1–3; Z I,1–4; M 1–4). Úspěchy krále mohou být zdůrazněny zobrazením rozdílu mezi vládou předchůdců, kteří téměř nic nedokázali, a panováním krále, o němž nápis vypráví a který dal své zemi blahobyt (nejvýmluvnější příklad je K 2–13; též A I,3–II,9; M 4–6).

Po úvodu následuje výčet velkých skutků, které daný panovník za své vlády vykonal. Měša i Zakir začínají vojenskými úspěchy (M 4–21; Z I,4–17; srov. A II, *passim*).

Jak Měša, tak i Azitawada přerušují výčet svých vojenských úspěchů zmínkami o stavbě (M 9–11; A I,13–18). Měša ve výčtu svých činů pokračuje i dál stavební činností (M 21–31). Podobně jako A II,9–III,4 vypráví o svých stavbách na značně poškozeném druhém sloupu svého nápisu i Z II,1–15.

Královské nápisy končívají formulí velebící krále či příslibem trestu pro toho, kdo daný nápis poškodí. Často se stává, že nápisy obsahují oba

o tragické smrti krále a dlouze varuje před záhubou ty, kdo by se pokusili jeho místo odpočinku poškodit (ř. 1–13). Zmínka o tragické smrti uzavírá tuto sekci formou inkluze. Následně král představuje znovu sebe a svou matku a vypočítává jejich stavební a další činnost, kterou se proslavili (ř. 13–20). Na závěr znovu varuje před poškozením sarkofágu, čímž celý závěr končí opět jako náhrobní nápis.

⁵¹ Máme na mysli nápisy popisující více či méně podrobně zásluhy jednotlivých panovníků, např. Barrakibův nápis I a II, srov. GIBSON, *Textbook*, sv. 2, s. 87–93.

⁵² Srov. A. LEMAIRE, „La stèle de Mesha et l’histoire de l’ancien Israël,” in *Storia e tradizioni di Israele*, ed. D. Garrone a F. Israel, Brescia: Paideia, 1991, s. 143–169, zde 145–146.

⁵³ Podrobnější popis aspektů typických pro královské památečné nápisy a odůvodnění označení Měšovy stély za jeden z nich viz např. M. MILLER, „The Moabite Stone As a Memorial Stela,” *Palestine Exploration Quarterly* 106 (1974): 9–18; ROUTLEDGE, *Moab in the Iron Age*, s. 156–161.

⁵⁴ Pro stručnost a přehlednost budeme v tomto úseku označovat Kilamuwův nápis písmenem K, Měšovu stély písmenem M, Azitawadův nápis písmenem A, Ešmunezerův sarkofág písmenem E, Zakirův nápis písmenem Z, nápis Panamuwy II. jako P. Po písmenu následuje buď číslo řádku (M, K, E, P), nebo číslo sloupce a pak řádku (A, Z).

prvky, jako např. A III,4–18 nebo Z II,16–28. Na textu Měšovy stély, jak jej máme v současné době k dispozici, tuto formuli nenalezneme, to ale neznamená, že můžeme s jistotou prohlásit, že ji nikdy neobsahovala, neboť závěr stély se nám nedochoval.

Měšova i Zakirova stéla obsahují i dedikační prvky – po úvodní formuli následuje část, která je zasvěcena bohu. M 3 uvádí, že tuto stélu postavil na počest boha Kemoše, a jemu též přičítá vojenské úspěchy; podobně i Z 1 (zasvěceno Ilwerovi). Další text Měšovy i Zakirovy stély potvrzuje význam této dedikace: Kemoš se objevuje ve všech významných okamžicích, které stéla popisuje, a to jako rozhodující činitel (viz níže). Zakir zmiňuje jen jednu událost, totiž situaci, v níž byl ohrožen a kdy ho zachránil Baalšamajin. Tento zásah je spojen s ujištěním o spáse skrze proroky (עֲדָרָן a חִיִּי). Na rozdíl od Měšovy stély se však Zakir neomezuje na jmenování jediného božstva, nýbrž kromě Ilwera, kterému věnuje svou stélu, a Baalšamajina, kterému vděčí za záchranu, zmiňuje v závěru i další božstva (Z 23–28). A I,2–3 zmiňuje božstvo jako původce své královské moci, čtyřikrát se objevuje formule בעל ואלם, „kvůli Baalovi a bohům“ (A I,8; A II,6; A III,11; A IV,12). Azitawada též zmiňuje božstvo, když mu věnuje nějaké město či stavbu, nicméně role božstev (u Azitawady je jich více) je omezená a potlačená ve prospěch samostatné činnosti královny. Zajímavý je Barrakibův nápis pro Panamuwu II., neboť na začátku hovoří o tom, že byl pro spravedlnost svého otce (בן צדק אביו) bohy Jaudu vysvobozen ze záhuby (P 1–2). Stejná formulace (בן צדק אביו ובצדק), „pro spravedlnost mého otce a mou vlastní“ je užita v případě, kdy Tiglatpilešar dosadil na trůn Barrakiba. Tiglatpilešar tak v nápisu přejímá roli jaudských bohů. Při tomto srovnání je patrné, že Měšova stéla sice příkladně zapadá mezi ostatní (námi uvedené) královské památeční nápisy, ovšem její důraz na roli jediného božstva v životě krále je ojedinělý.⁵⁵ V žádném jiném nápisu není božstvo tak často a opakovaně zmiňováno při každé popisované události. Nejblíže je snad Zakirův nápis, který uvádí jen jednu událost a při ní zmiňuje rozhodující zásah božstva, nicméně toto božstvo figuruje vedle božstev

⁵⁵ Katalytickou roli božstva na předovýchodních nápisích doby železné rozebírá ROUTLEDGE, *Moab in the Iron Age*, s. 158–159. Zmiňuje případy, kdy božstvo pomáhá v boji, prikazuje stavby aj., a právem považuje tento aspekt za typický pro dané nápisy. My zde chceme zdůraznit, že Měšova stéla je intenzitou tohoto prvku a soustředěním se na jediného boha (Kemoše) výjimečná.

jiných, s nimiž se dělí o pozornost. Dedikace také obsahuje jiné jméno (Ilwer).

Historicita těchto nápisů bývá principiálně přijímána. Na jedné straně je třeba připustit jednak selektivní přístup autora a ideologické vyjadřování, jednak časté nedodržení chronologie, na druhé straně všechny události byly ověřitelné, neboť nápis vznikl v (relativně velmi) krátké době po událostech samotných.⁵⁶ Výčet událostí či vyzdvížení činů hlavních protagonistů byl – z hlediska literárního žánru – samým smyslem nápisu. Tato pozitivní skutečnost nám však nijak neusnadňuje interpretaci jednotlivých tvrzení. Na Měšově stéle je nemálo zmínek o událostech, u kterých nevíme, čeho se přesně týkají: Kdo je syn/synové/potomek/potomci Omrího (בנה, ř. 6 a 8)? Kdo je vlastně Omrí (ř. 4, 7) – konkrétní panovník nebo zastřešující označení celé dynastie či státu? Co má autor na mysli tím, že Měša shlížel (וארא, ř. 7) na Izrael? Nebo že Izrael zcela a navěky zahynul (אבר אבר עלם, ř. 7)? Je číslovka „čtyřicet“ (ř. 8) skutečná nebo symbolická? Je-li symbolická, co ještě je v textu obraz či hyperbola?⁵⁷

⁵⁶ Thompson (T. L. THOMPSON, „Problems of Genre and Historicity with Palestine's Inscriptions,” in *Congress Volume Oslo 1998*, ed. A. Lemaire a M. Sæbø, Leiden: Brill, 2000, s. 321–326) klade Měšovu stélu vedle Idrimiho, Chammurapiho či Sargonova nápisu a všechny je označuje za posmrtné texty, které více než do historie spadají do sféry literární, a nelze je tedy nekriticky přijímat jako zdroje bezpečných historických informací. Argumentuje především posmrtnou povahou nápisů – dle Thompsona tyto nápisy hovoří o „great kings of the past“, a proto upravují obsažené informace do literárního a hrdinského hávu. To však je neprokazatelné, naopak např. Ešmunezerův nápis či Panamuwův II ukazují, že přes svůj posmrtný charakter jsou stále velmi blízko popisovaným událostem. Na příliš velkou časovou vzdálenost nápisů od popisovaných událostí nelze usuzovat jen z (někdy více, někdy méně) mýtického hávu, kterým jsou texty oděny. Ke kritice Thompsona srov. např. J. A. EMERTON, „The value of the Moabite stone as an historical source,” *Vetus Testamentum* 52, č. 4 (2002): 483–492. Přes tuto zásadní výhradu obsahuje Thompsonova studie mnoho důležitých postřehů, mj. poukazuje na silně literární povahu královských nápisů a nutnou opatrnost při rekonstrukci popisovaných událostí.

⁵⁷ U všech těchto zmíněných obrátů lze najít různá řešení. Např. zánik Izraele bývá ztotožňován s Jehuovým pučem, s bitvou u Qarqaru, s Měšovými vítězstvími aj. Výčet dalších možných nesnází a nejasností uvádí např. Soggin (cituje Garbiniho): neuvedení přesné doby, kdy Izrael Moáb utiskoval; bezejmenný „syn Omrího“; čtyřicet let útisku; bezejmenný izraelský král. Srov. SOGGIN, *An Introduction*, s. 221. Srov. též THOMPSON, „Problems of Genre“.

3. SROVNÁNÍ

3.1 Události izraelsko-moábského konfliktu

Máme před sebou dva texty – *královský památeční nápis Měšovu stělu*, mapující (patrně značně selektivním způsobem) úspěšnou vládu moábského krále Měši, který pod vedením boha Kemoše vykonal mnoho velkých činů, jež jsou na stěle zachyceny a mají být uchovány pro budoucí generace, a *prorockou legendu v 2 Král 3*, vyprávějící další z příběhů proroka Eliši na pozadí vojenského střetu mezi Izraelem a Moábem. Co mají tyto texty skutečně společného? Máme před sebou dva prameny, které vypráví o tomtéž?

Jak na Měšově stěle, tak i v 2 Král 3 není zpráva o izraelsko-moábském konfliktu tím hlavním, co má být sděleno. Na stěle figuruje moábské vítězství nad Izraelem jako jeden z mnoha Měšových úspěšných podniků, je to vítězství skládající se z více dílčích vojenských a strategických úspěchů. Přesto je to snad nejvýznamnější počín z Měšovy vlády, jak ukazuje i prostor, který je na stěle těmto událostem věnován. V 2 Král 3 je válečné tažení Izraele spojeno s prorockou legendou a tvoří pouze jakési kulisy pro příběh, jehož hlavními hrdiny jsou Eliša a Jóram. Viděli jsme také, že zvláště v případě 2 Král 3 je historická přesnost detailů na pováženou.

Nyní se zaměříme pouze na jednotlivé výpovědi 2 Král 3 a Měšovy stěly o konfliktu mezi Izraelem a Moábem. 2 Král 3 označuje za izraelského protivníka moábského krále Měšu, jenž se vzepřel králi Jóramovi – není uvedeno, co přesně moábský král provedl, pravděpodobně odmítl platit dále vazalský poplatek (platil-li se pravidelně) nebo začal přímo podnikat jednotlivé vojenské útoky proti Izraeli. 2 Král 1,1 však uvádí, že Moáb odpadl od Izraele po smrti Achaba, tedy snad již za vlády Achazjáše (1 Král 22,40). Jóram se na izraelský trůn dostává až po Achazjášově smrti. Jóram se dle 2 Král 3 každopádně rozhodl proti vzpurnému vazalovi vojensky zakročit. Při popisu vojenského tažení je biblický autor překvapivě strohý, nejmenuje žádné konkrétní moábské město, používá jen nejasné výrazy. Zmiňuje se toliko o městě Kir Harešet, kde se odehrává rozhodující událost celého tažení. 2 Král 3 popisuje jediné, značně rychlé válečné tažení a jednu rozhodující bitvu u Kir Harešetu.

Měšova stěla se zmiňuje o tom, že moábský král vedl dlouhou osvobozeneckou a vítěznou válku proti Omrího potomkovi (ř. 6), jehož jméno však není uvedeno. Výraz ירמיה může znamenat buď přímo syna Omrího (tedy Achaba), ale i některého z následujících Omrího potomků. Přesto

něco, co by se podobalo tažení tří králů proti Moábu, nezmiňuje.⁵⁸ Ve spojitosti s 2 Král 1,1 by mohl být tím nejmenovaným izraelským králem z Měšovy stély i Achazjáš. Měša svou vzpourou získal pro Moáb zpět nezávislost a mohl dál upevňovat svou pozici a rozšiřovat své území. Válka však mohla být vedena i s více izraelskými králi (Achazjášem i Jóramem) a mohla probíhat současně se stavitelskou činností.

Na rozdíl od 2 Král 3 uvádí Měša mnoho detailů, např. podrobný popis dobytých území. Jmenuje také národ Gadovců (ř. 10), který tvořil izraelské obyvatelstvo na moábském území; když toto území Měša získá zpět, tak jeho obyvatele zasvěcuje svému bohu (ř. 11–12). 2 Král 3 se o izraelském obyvatelstvu na moábském území vůbec nezmiňuje, přičemž by měl být právě osud izraelského obyvatelstva v Zajordání jednou z hlavních starostí izraelského krále. Měšova stéla se také zmiňuje o pevnosti Jahacu, kterou nechal postavit izraelský král (ř. 19), nejspíše proto, aby chránil Atarót a jeho obyvatelstvo.

Obě zprávy se v mnoha aspektech liší. Ohledně literárního druhu jsou zcela odlišné a role vyprávění o izraelsko-moábském konfliktu je v nich též jiná. Právě tak vztah obou textů k událostem je různý. Měšova stéla má za úkol vyzdvihnout hlavní postavy událostí (tj. Měšu a Kemoše), a jejím smyslem tedy je patřičně oslavně vyjmenovat a popsat události, k nimž došlo. To znamená, že je ve výběru událostí selektivní, ideologicky zabarvená a nesleduje chronologii. 2 Král 3 je na tom z historického hlediska ještě hůře: vypráví jediný příběh s mnoha detaily, které čtenáře matou.

I když pomineme tento zásadní rozdíl a pracovně přijmeme předpoklad, že biblický příběh i Měšova stéla jsou principiálně důvěryhodné, stále je tu mezi oběma texty příliš mnoho rozdílů. 2 Král 3 popisuje jedno tažení a bitvu; Měšova stéla popisuje válku s několika střety, z nichž ani jeden neodpovídá biblickému textu. Musíme tedy konstatovat, že oba zmíněné texty nám poskytují (v případě 2 Král 3 mnohem méně jasnou) zmínku o konfliktu mezi Moábem a Izraelem s pozitivním vyústěním ve prospěch Moábu.⁵⁹ Shodné je i jméno příslušného moábského krále.

⁵⁸ LEMAIRE, „La Stèle de Mesa,” s. 154, nachází možnou zmínku o tomto tažení (a hlavně jeho výsledku) na ř. 4, kde Měša děkuje za své vítězství Kemošovi. Ovšem spíše se jedná o jedinou část stély, která by mohla obsahovat narážku na toto tažení, než o alespoň trochu pravděpodobnou jasnou zmínku.

⁵⁹ Stejně velmi lakonicky se vyjadřuje na závěr krátkého hodnocení obou textů SOGIN, *An Introduction*, s. 221: „The two versions seem to agree on the fact that Moab succeeded in regaining its own independence.“ Podobně WERLITZ, *Die Bücher der Könige*,

Je tedy nemožné vytvořit přesný popis událostí. Tím spíše jakákoli synchronizace či skloubení obou vyprávění je z výše zmíněných důvodů pouze velmi hazardním pokusem stojícím na zcela neexistujících základech.⁶⁰ Existující pokusy o synchronizaci jsou ve skutečnosti jen důkazem, že obě verze si neprotiřečí a mohou být – teoreticky – obě pravdivé, nicméně je nemožné jakkoli prokázat jejich vzájemný vztah.

3.2 Interpretace událostí

Jestliže byla předchozí kapitola odpovědí na první otázku, kterou jsme si položili v úvodu, snaží se následující (a poslední) oddíl této studie odpovědět na druhou otázku z úvodu.

Rozhodujícím prvkem v celém vyprávění 2 Král 3 je prorocké slovo, tj. slovo Hospodina skrze proroka Elíšu izraelskému králi Jóramovi. Toto slovo, resp. Boží pomoc tímto slovem přislíbená, řeší obě hlavní zápletky vyprávění, totiž nedostatek vody, který je hlavní příčinou příchodu králů k prorokovi, i celé válečné tažení proti Moábu. Pomoc, kterou prorok přislubuje, se celá doslova vyplní; je-li závěrečné vysvobození Moábu vnímáno jako problematické, tak právě pro svůj kontrast s prorockým slovem.

Z hlediska vnímání událostí stojí v popředí Jóram, který se rozhodl táhnout proti Moábu a sezval si k tomu i krále judského (a edómského). Jejich cesta však končí katastrofálně, celému vojsku hrozí zkáza žízní. Obrat v ději, totiž záchrana vojska i porážka Moábu, přichází jen zásahem Hospodina. Tento zásah je odůvodněn prorokovým ohledem na judského krále Jóšafata. K izraelskému králi se prorok staví pro jeho (a

s. 211: „Wie aus der Mescha-Stele ... hervorgeht, entspricht der geschilderte Anlass der historischen Situation. Gleiches gilt für die Schilderung des Kriegszugs jedoch keineswegs.“

⁶⁰ Příkladnou ukázkou takové synchronizace je SPRINKLE, „2 Kings 3,“ s. 265–270. V předchozím textu se pokusil dokázat, že biblický text může být pravdivý a že si při patřičné interpretaci se stélou neodporuje. Proti tomu nelze nic namítnout. Ovšem předpokládat proto, že text 2 Král 3 je historicky důvěryhodný, je něco zcela jiného. Následná rekonstrukce událostí pak je zcela nepodložená nejen vinou nejasnosti biblického textu, ale i nejednoznačností interpretace jednotlivých tvrzení na Měšově stéle (viz výše). Proto tato rekonstrukce říká jen následující: „události se mohly odehrát mj. i tak, že by obě vyprávění mohla být pravdivá tak, jak je autor chápe.“ To však má do přesvědčivé rekonstrukce událostí velmi daleko.

jeho předků) nábožensky pluralitní postoje odmítavě. Prorokův (a tedy i Hospodinův) zájem na Judsku a odmítavý postoj k Izraeli determinují skrze slovo proroka celé dění a boj. V tomto smyslu jsou všechny významné události v režii Hospodina, který se rozhoduje zasahovat či nezasahovat dle „sympatií“ či „antipatií“ k protagonistům.

Zmínka o Hospodinovi se poprvé objevuje v textu až v okamžiku, kdy spojené vojsko začíná pociťovat nedostatek vody, tedy až jejich výprava začíná nabírat nezdárný směr. V této chvíli se otázka Hospodina a jeho rozhodnutí stává klíčovou. Jakmile se však Hospodin „rozhodne“ a Elíša vysloví prorocktví o zničení Moábu, Hospodin a jeho prorok se ztrácejí ze zorného pole. Byli však přítomni v kritickém a rozhodujícím okamžiku.

Na Měšově stéle se o událostech či ději pojednává v první polovině a na samém konci, který je však značně poničen. Boží jméno se nachází ve všech částech věnovaných vyprávění i v úvodu. Už jsme viděli, že ve srovnání s jinými obdobnými nápisy je přítomnost Kemoše na Měšově stéle výjimečná.

V úvodní části (ř. 1–4) Měša praví, že zasvěcuje tuto stélu Kemošovi, a to proto, že ho vysvobodil, tedy z vděčnosti. Že tato formule není prázdná, nýbrž že ji Měša myslí vážně, vyplývá z toho, že při výčtu událostí spojených s bojem proti Izraeli se Kemoš neustále dostává do popředí jako jeden z hlavních činitelů. V oddílu B (ř. 4–10) je Kemoš, resp. Kemošův hněv, uveden jako příčina předchozího úpadku Moábu. Toto odvrácení se Kemoše od svého lidu umožnilo pyšná slova Omrího. Následně je Kemošovi přičtena zásluha o to, že se země Mehadaba navrátila do moci Moábu, a je to také jediná válečná událost, která je zde zmiňována. Postavení Baalmaonu navazuje narativem na tuto událost a popisuje Měšovu stavební činnost v následku vojenského úspěchu.

V části C (ř. 10–18) Měša popisuje svůj boj proti Atarotu a Nebo. Kemoš je zde zmiňován pětkrát. Dvakrát je „příjemcem“ Měšovy činnosti: dobytí Atarotu a vybití jeho obyvatel je „zadostiučiněním“ pro Kemoše a pro Moáb (ř. 12) a Měša přináší zápalný oltář před Kemoše (ř. 13). Obojí vyjadřuje Měšovu vděčnost moábskému božstvu za získaná vítězství. Totéž platí o posledních dvou výskytech Kemošova jména (ř. 18–19). Třetí výskyt zmiňuje Kemoše nikoli jako „cíl“, nýbrž coby původce, hybatele děje, neboť Kemoš vybízí Měšu, aby vytáhl proti městu Nebo (ř. 14).

Poslední výpravná část první poloviny stély (D, ř. 19–21) zmiňuje Kemoše jako hlavního aktéra. Bůh je podmětem slovesa „zahnat“ a následující text již jen stručně popisuje průběh tohoto „zahnání“.

Výpravná část na konci stély (F, ř. 31–34) je pro nás příliš nesrozumitelná a nečitelná, než abychom mohli činit závěry ohledně povahy událostí. Každopádně se Kemoš i na těchto fragmentárních řádcích objevuje dvakrát (ř. 32–33). V jednom případě Kemoš opět posílá Měšu do boje proti Chavronénu, v druhém případě je podmětem slovesa, tedy hlavním činitelem. Užití tohoto jména se tedy shoduje s tím, co jsme vypořozovali výše.

Kemoš vystupuje ve všech vojenských událostech buď jako ten, kdo událost podněcuje, nebo jako ten, kdo ji uskutečňuje, nebo konečně jako ten, s ohledem na koho Měša činnost vykonává a komu přiznává zásluhy. Kemoš tak vystupuje v textu jako všudypřítomný prvek všech událostí, ten, kdo celý běh řídí a určuje, a to jak pozitivně, tak i negativně (srov. jeho hněv na ř. 5). Měša vystupuje souhlasně s tím jako ten, kdo vykonává Kemošovy příkazy, kdo v praxi uskutečňuje jeho činnost nebo za svá vítězství Kemošovi vzdává dík. Měšova válečná tažení jsou tak konsistentně popisována jako „svaté váky“.⁶¹ Třetím protagonistou je zde izraelský protivník, jehož činnost je omezena na popis úvodních situací jednotlivých vyprávění, pak se vždy vytrácí. Ve spojitosti s Kemošem je na ř. 5, kde „využívá“ Kemošova hněvu, aby utiskoval Moáb.

Kemoš je také jediným božstvem, které je na stéle zmiňováno. Jelikož máme z moábské literární produkce k dispozici jen tuto stélu,⁶² nemůžeme s jistotou říci, zda se jedná o boha války, jednoho z panteonu moábských bohů, o osobního boha preferovaného Měšou, nebo o hlavního, či dokonce jediného (ve smyslu monolatrie) moábského boha. Veškerá dostupná dokumentace se zdá podporovat možnost, že Moáb byl monolatrický.⁶³

Srovnáme-li nyní ztvárnění událostí v 2 Král 3 a na Měšově stéle, pak základní model je vždy stejný. V obou případech se jedná o válečný kon-

⁶¹ Srov. „definici“ svaté války v M. PRUDKÝ, „Tzv. 'svaté války' ve starověkém Orientu a ve zvěstování Bible,“ *Zpravodaj Společnosti křesťanů a židů* 50 (2004): 8–9. Jak připomíná Prudký, „svatou válkou“ se zde nemyslí „náboženská“ válka zaměřená na obranu či šíření náboženství, nýbrž boj o přežití národa, v němž se božstvo staví na stranu svého lidu a bojuje s ním a za něj. Srov. tamtéž, s. 10.

⁶² Fragment nápisu z Keraku (srov. GIBSON, *Textbook*, sv. 1, s. 83–84) nepovažujeme pro naše účely za dostatečně signifikantní.

⁶³ Tímto tvrzením se otevírá velmi široké téma povahy moábského náboženství. Diskuze ohledně vztahu moábského a izraelského (resp. i edómského) náboženství však přesahuje rámec této studie. Blíže viz např. G. L. MATTINGLY, „Moabite Religion and the Mesha' Inscription,“ in *Studies in the Mesha Inscription and Moab*, ed. A. Dearman, Atlanta: Scholars Press, 1989, s. 211–238.

flikt mezi dvěma stranami. Klíčovou postavou rozhodující jak o průběhu, tak i o závěru boje je božstvo. Dokonce i úvodní negativní situace je vnímána jako odvrácení se božstva od lidského hrdiny. Lidská strana s tímto božstwem komunikuje – v 2 Král 3 skrze proroka, na Měšově stéle neznámým způsobem, nicméně výsledná Měšova činnost je popisována jako uposlechnutí božího příkazu. Událost – ať už se jedná o jednu dlouze vyprávěnou, nebo o více stručných – řídí bůh, který vyjadřuje jak svůj hněv, tak svou sympatii k hlavnímu protagonistovi, a dle toho se události odvíjejí. V obou případech také do hry vstupuje jediné božstvo, které za nepřítomnosti kohokoli jiného působí jako jediný svrchovaný pán událostí, který má v moci jak svůj lid, tak také národy ostatní.

Z tohoto hlediska můžeme souhlasit s tím, co píše Gibson: „Nápis náleží do stejného historiografického literárního žánru jako velká část knih Královských a v mnoha dalších ohledech..., například co se týče role přisouzené národnímu božstvu, zní téměř jako kapitola z Bible.“⁶⁴

What do the Mesha Stele and 2 Kings 3 have in common?

Key Words: Mesha stele; Moab; 2 Kings; Old Testament

Abstract: The authors analyze both the Mesha inscription and the text of 2 Kings 3, and ask what role the Israelite-Moabite conflict plays in them. They argue that these texts mention a conflict, but otherwise have hardly anything in common; they differ both in terms of the literary genre and as concerns the historical details. Thus, they should not be harmonized, and when used for a reconstruction of Transjordan history in 9th century BC, their specific literary genres should be respected. In contrast, however, the authors compare the role of divinity in both texts, and came to the conclusion that divinity plays a distinctive, decisive role in both texts. In this respect, the Mesha stele is much closer to 2 Kings 3 than to other royal memorial (or dedicatory) inscriptions.

Adam Mackerle, Th.D.
Katedra biblických věd
Teologická fakulta Jihočeské univerzity
Kněžská 8
370 01 České Budějovice

Mgr. Veronika Kučerová
Katedra církevních dějin
Teologická fakulta Jihočeské univerzity
Kněžská 8
370 01 České Budějovice

⁶⁴ GIBSON, *Textbook*, sv. 1, s. 71. Souhlasně citováno i v MATTINGLY, „Moabite religion“, s. 215. Trváme na tom, že literární žánr obou textů tak, jak jsme o něm hovořili výše, je odlišný. Co mají oba texty shodné, je způsob zacházení s dějinami a s událostmi a jejich vnímání a prezentace.